

**Aydınlatılmayı Bekleyen Tarihî Vesikalardan Mevlevî Âyin Mecmuaları
-Konya Koyunoğlu 13913 ve 13473-2 ve Mevlânâ 002185 ve 002167 Numaralı
Mecmualar Özelinde-**

Sema Dinç¹

Öz

Konya'da bulunan Koyunoğlu Müzesi 13913 ve 13473-2 numaralı ve Mevlânâ Müzesi'nde bulunan 002185 ve 002167 numaralı Mevlevî âyin mecmuaları bu araştırmanın konusu olacaktır. Unutulduğu düşünülen âyinlerin tespiti, bazı âyinlerin Mevlevîhânelerdeki okunma tarihleri gibi aktüel bilgilerin ortaya çıkarılması ve mecmuaların tarihlerinin ve sahiplerinin ulaşılabildiği oranda ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. İncelenen âyin mecmualarındaki Mevlevî âyin sayıları, hangi âyinlerin bulunduğu, hangi bestekârların âyinlerine yer verildiği, makam, perde ve usûl gibi mûsikî sahasında teknik bilgilerin verilip verilmediği gibi konuları içerecektir. Bu mecmualarda âyinler dışında yer verilen edebî yazılara ve şahsî notlara kısmen değinilecektir. Mecmuaların fiziksel özellikleri, fihrist bilgileri ve varsa ferağ kayıtları eklenecektir. Tüm bunlar tarihsel müzikoloji, biçim ve içerik analizi ile kaynak tarama yöntemleriyle gerçekleştirilecektir. Abdülbâkî Nâsır Dede'nin kayıp olduğu düşünülen İsfahan âyininin güftelerine yer verilecek olması, tarihi bilinen en eski üçüncü Mevlevî âyini mecmuasının tetkiki ile diğer tespitler neticesinde incelenen bu mecmualar sahaya hem akademik hem de tarihsel bilgilerin yenilenmesi gibi katkılar sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Din Mûsikîsi, Mevlevî Âyin Mecmuası, Konya Mevlânâ Müzesi, Konya Koyunoğlu Müzesi, Abdülbâkî Nâsır Dede, İsfahan Âyin, Sabâ Âyin.

Dinç, Sema. "Aydınlatılmayı Bekleyen Tarihî Vesikalardan Mevlevî Âyin Mecmuaları -Konya Koyunoğlu 13913 ve 13473-2 ve Mevlânâ 002185 ve 002167 Numaralı Mecmualar Özelinde-". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 8/4 (2024), 759-782. <https://doi.org/10.32711/tiad.1556465>.

Geliş Tarihi	26.09.2024
Kabul Tarihi	01.12.2024
Yayın Tarihi	31.12.2024
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye, orhan_sema@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4945-644X.

**Mevlevi Ayin Mecmuas from Historical Documents Waiting to be Examined
-Specially in Mecmuas Konya Koyunoğlu no. 13913 and 13473-2 and
Mevlana no. 002185 and 002167-**

Sema Dinç ¹

Abstract

The Mevlevi ayin mecmuas numbered 13913 and 13473-2 in the Koyunoğlu Museum in Konya and numbered 002185 and 002167 in the Mevlana Museum will be the subject of this research. It is aimed at identifying the ayins thought to have been forgotten, to reveal current information such as the dates of reading of some ayins in Mevlevi lodges, and to reveal the dates and owners of the ayins to the extent that they can be reached. It will include topics such as the number of Mevlevi ayins in the ayin mecmuas examined, which ayins are included, which composers' ayins are included, and whether technical information in the field of music such as makam, perde and usul is provided. Literary writings and personal notes included in these mecmuas other than ayins will be partially addressed. The physical characteristics of the mecmuas, index information and, if any, ferağ records will be added. All of these will be carried out through historical musicology, form and content analysis, and resource scanning methods. The inclusion of the lyrics of Abdalbâkî Nâsır Dede's Isfahan ayin, which is thought to be lost, the examination of the third oldest Mevlevi ayin mecmua with a known date, and other findings will contribute to the field by renewing both academic and historical knowledge.

Keywords: Turkish Religious Music, Collection of Mevlevi ayin, Konya Mevlana Museum, Konya Koyunoğlu Museum, Abdalbaki Nasır Dede, Isfahan Ayin, Saba Ayin.

Dinç, Sema. "Mevlevi Ayin Mecmuas from Historical Documents Waiting to be Examined -Specially in Mecmuas Konya Koyunoğlu no. 13913 and 13473-2 and Mevlana no. 002185 and 002167". *Türkiye Journal of Theological Studies* 8/4 (2024), 759-782. <https://doi.org/10.32711/tiad.1556465>.

Date of Submission	26.09.2024
Date of Acceptance	01.12.2024
Date of Publication	31.12.2024
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Assistant Professor, Hitit University, Faculty of Theology, Department of Turkish Religion Music, Çorum, Türkiye, orhan_sema@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4945-644X.

Giriş

Geçmişten bugüne müziğin aktarımının hafızaya dayalı olduğu aşikârdır. Bu durum zaman zaman insandan insana çeşitli iletim sorunlarını ortaya çıkarmaktaydı. Osmanlı müziği 19. yüzyılın ilk yarısında notanın yazım ve yayılımından evvel hocadan talebeye meşk yöntemi ile öğretilen bir düzene sahipti.³ Notayla birlikte azalım gösteren ancak yok olmayan meşk yönteminin olumlu ve olumsuz birtakım sonuçları görülmekteydi.⁴ Bestelerin unutulması, farklı hatırlanması sonucu tahrifi ya da değişik versiyonlarının icra ediliyor olması menfi sonuçları arasındaydı. Özellikle besteleri bilen kişilerin az sayıda olması ve vefat gibi nedenlerle tükenmesi, eserin unutulması ve kaybolmasıyla sonuçlanmaktaydı. Tüm bu sebeplerin farkında olan musikişinaslar ve mûsikî severler bestelerin korunması ve icraları esnasında kolay hatırlanmasının temini için birtakım yollara müracaat etmişlerdi. Bu ihtiyaçtan doğan mecmualar bestekârlara yardımcı olduğu gibi sazende ve özellikle hanendelere hatırlatıcılık rolüyle bir destek de sağlamıştır.⁵ Bilhassa Mevlevî âyini, mevlid ve mi'râciye gibi uzun metinlerin hatırlanmasının zorluğu Mevlevîlerin ya da muhiplerinin mürettip olarak çoklukta olduğu bir mecmua külliyyatının oluşmasını temin etmiştir.

15. yüzyıl evvelinde mecmualar, şiirlerin yazılı olduğu defterler olarak bilinmekteydi.⁶ Sonraki yüzyıllardan günümüze ulaşan mecmualara bakıldığında türlere ayrılan defterler olarak tasnif edilmeye başlandığı görülmektedir. Bu mecmualar kendi dönemlerinde mürettibin hafızasında olan besteleri muhtevidi.⁷ Nitekim mecmua sahibinin bilmediği bir eseri yazmak kendisinin işine yaramayacağı gibi kâğıt israfı olacaktı. Bu da yaşanan zamanın bütün bestelerinin bu mecmualara alınamamasının geçerli sebebi olarak karşımızda durmaktadır.⁸ Tüm bu nedenlerle güfte mecmuaları⁹ faydacı bir yaklaşımla yazılan bir yandan da mürettibin mûsikî sahasını bizlere aktaran özelliği ile ön plana çıkan eserler olma özelliği taşımaktadır. Mecmua sahibinin yaşadığı çevreyi, muhibbi ya da müntesibi olduğu dergâhı, bestekârlarla dolu çevresini, mûsikî mahfuzatını ve kimliğini bizlere aksettiren bu eserler bir yandan da Osmanlı yüzyıllarının sosyolojik yapısına dair de bilgiler vermektedir. Tarihî vesika sayılan mecmualar bu anlamda birçok yeni bilgiyi gün yüzüne çıkarmış, tarihte eksik kalmış parçaları tamamlama özelliğini havi olmuşlardır. Zaman zaman güfte mecmuaları bazı bestelerin ilk nerede okunduğu, kimlerin hanende kimlerin sazende olduğu, hangi çevrelerde okunduğu gibi bilgiler içermesi bakımından oldukça kıymetli verileri bizlere

³ Gönül Paçacı Tunçay, *Neşriyat-ı Mûsikî Osmanlı Müziğini Okumak 1* (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019), 1/31.

⁴ Genel bir bilgilendirme için bk. Cem Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003).

⁵ Sâzendelere sağladığı bu özel hususiyet için bk. Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, 39-41.

⁶ Harun Korkmaz, *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021), 9.

⁷ Harun Korkmaz, *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Musiki Yayınlarının Kataloğu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2014), 44.

⁸ Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, 39.

⁹ Yılmaz Öztuna, "Güfte", *Türk Musikisi Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969); İsmail Hakkı Özkan, "Güfte", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996).

aktaran metinler olmuşlardır.¹⁰ Mecmuaların ehemmiyetinin kavranması da bu konuda birçok öncü çalışma yapılmasına zemin teşkil etmiştir.¹¹

Dinî ya da dinî olmayan mecmualar aynı zamanda çok yazarlı ya da tek yazarlı olabilmektedir. Konuları açısından ayrılan mecmuaların bu çalışma kapsamında olan dinî kategorisindeki türleri arasında hadis, fetva, şiir, mi'râciye, regâibiyeye, na't, âyin-i şerîf, ilâhî, mevlid, karma mecmualar vb. bulunmaktadır.¹² Güfte mecmualarını şiir gibi diğer mecmualardan ayıran en temel unsur içerisinde bestelerin özelliklerinden makam, usûl, bestekâr, güftekâr ya da makam geçkileri gibi bilgilerin verilmiş olmasıdır.¹³ Bu mecmuaların en önemli vasfı bu açıdan geçmiş müzik mirasımıza katkı sağlayacak şekilde ezgiye dair bilgi aktarması ve bestelerin yapısal özelliklerini barındırması olmalarıdır.¹⁴ Zaman zaman prozodiye işaret sayılacak söz-melodi birlikteliğinin gözlemlenmesini de sağlayan bir dokümana dönüşmektedir.¹⁵

Güfte mecmualarının dinî türlerinden olan Mevlevî Âyin-i Şerîfleri içerisine alan mecmualardan¹⁶ bazıları bu çalışmaya konu olacaktır. Bu bağlamda Mevlevîlik tarikatı ve bünyesinde teşekkül eden Mevlevî mukâbelesi gibi ritüeller hakkında birçok çalışma yapıldığından burada içerik aktarımı yapılmayacaktır.¹⁷ Bu çalışmada ele aldığımız Konya Koyunoğlu Müzesi 13913, 13473-2 ve Konya Mevlânâ Müzesi 002185 ve 002187 arşiv numaraları ile kayıtlı 4 adet mecmua tarihsel müzikoloji bağlamında biçim ve içerik analizi yöntemiyle ele alınacaktır. Mecmuaların her biri kendine ait bir başlık altında sunulacaktır. Tüm mecmuaların evvela fiziksel özellikleri olan dış kapak, ciltleme, mühür, sayfa sayısı, yazı biçimi ve fihristleri incelenecektir. Bununla beraber varsa ferağ kayıtları, mecmua sahibinin bilgisi ve çeşitli notlar tespit edilerek aktarılacaktır. Tarihle ilgili bir bilgi yok ise yazı hattından yola çıkılarak ya da çeşitli çözümleme yöntemleriyle tahmini bilgilendirmelere yer verilecektir.¹⁸ Bazı mecmuaların fihristleri incelenerek mecmuanın muhtevası ile mukayeseli bir çalışma yürütülecektir. Mecmuada makam sıralaması esaslı boşluk uygulaması yapıldıysa bu konuda bilgilendirmeler yapılacaktır.¹⁹

¹⁰ Korkmaz, *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*, 14; Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974), "Mecmua", II/16.

¹¹ Örnekler için bk. Ruşen Ferit Kam, *Bestegâr Şâir Nazım - Hayatı, Eserleri Hakkında Tetkikat* (İstanbul: Hilâl Matbaası, 1933); Suphi Ezgi, *Nazari-Ameli Türk Musikisi* (İstanbul, 1933); Rıfık Melûl Meriç, "Hicri 1131 tarihinde Enderunlu Şairler, Hattatlar ve Musiki San'atçıları Tezkiresi-Nâzımı: Kilârî Ahmed Refî' ", *İstanbul Enstitüsü Dergisi* 2 (1956), 139-168.

¹² Recep Uslu, "Türk Müziği Eğitim Tarihinde Güfte Mecmuaları ve İncelenme Esasları Üzerine Tespitler", *Müzikte 2000 Sempozyumu* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001), 162.

¹³ Korkmaz, *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*, 16.

¹⁴ Örnek metin için bk. Selman Benlioğlu, "Derkenarda Der-makâm: Bir İntikal Aracı Olarak Makam Kayıtlı Mi'râciye Yazmaları", *İSTEM* 18/35 (2020), 73-95; Sema Dinç vd., "Dini Müsiki Formu Olarak Mi'râciye ve Geçmişten Günümüze İcrâsı", *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Müsiki Sempozyumu* (Amasya: Amasya Üniversitesi Rektörlüğü, 2017), 256-268.

¹⁵ Judith Haug, "Güfte Mecmuaları, Eser Kavramı ve Notasız Aktarım", *Osmanlı-Türk Müziğine Bakışlar: Tarih, Teori ve İcra*, ed. Fikret Karakaya (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2021), 200.

¹⁶ Örnek çalışma için bk. Sema Dinç - Gökhan Coşgun, "19. Yüzyıla Ait Kayıp Âyinleri Muhtevi Bir Mecmua İncelemesi -Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu AEMNZ758 Numaralı Âyin Mecmuası-", *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/1 (Haziran 2023), 303-334.

¹⁷ Bu konularda örnek eserler için bk. Nuri Özcan, "Mevlevî Âyini", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004); Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006); Cinuçen Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Müsiki* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016).

¹⁸ Uslu, "Türk Müziği Eğitim Tarihinde Güfte Mecmuaları ve İncelenme Esasları Üzerine Tespitler", 164-165.

¹⁹ Şeyh Galip, *Şeyh Galip Mevlevî Âyinleri Mecmuası*, thk. Murat Serdar Saykal (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi,

Kaynak taraması yöntemiyle tüm mecmualarda yer verilen âyinler araştırılarak nadiren karşılaşılan ya da ilk kez karşılaşıldığı sonucuna ulaşılan âyin-i şerif güftelerine burada yer verilecektir. Örneğin 002187 numaralı mecmuada Abdülbâkî Nâsır Dede'nin kaynaklarda unutulduğu aktarılan İsfahan âyinin terennümleri ile beraber güftesi aktarılmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda Musâhib Ahmed Ağa'nın (Vardakosta ö.1794) Dede Efendi'nin Sabâ âyini ile karıştırıldığı varsayımları bulunan Sabâ âyinin güftesi Dede Efendi ile mukayeseli bir şekilde burada yer bulacaktır. Aynı zamanda bu âyinde perde bilgilerinin bulunması özel bir husus olmakla birlikte Dede Efendi'nin Sabâ bestesi de perdelerin karşılaştırılması için kullanılmış olacaktır.

Bu çalışmanın bir diğer içeriği, mecmuaların tümündeki âyinlerin listelerinin yapılacak olması ve bu âyinlerin mürettep tarafından kaydedildiği şekliyle bestekâr isimlerine yer verilmesidir. Burada bestekârlar hakkında verilen ipuçları da değerlendirilecektir. Aynı zamanda âyin selâmlarının başlıklarının, terennüm bölümlerinin, usûl ve perde gibi kayıtların var olup olmaması yönüyle tespitler aktarılacaktır. Tüm bunların yanında her mecmuanın kendine mahsus özellikleri de tetkik edilecektir. Mecmualar yalnızca âyin metinlerinden oluşmak zorunda olmadıklarından, bu eserlerin içerisinde zaman zaman âyinlerden evvel zaman zaman da sonrasında bulunan diğer şiirlere de bilgi vermek amacıyla kısaca değinilecektir.²⁰ Tüm bu rubâilere, ilahilere, dualara ve na'tlere yer verilmesi makalenin sınırlarını aşacağından yüzeysel bir şekilde ele alınacaktır. Bu eserlerin bünyesinde yer alan âyin başlıklarında bestekârlar hakkında zaman zaman dua cümleleri eklendiği görülmüştür. Tafsilatıyla bilgi verilecek olan Konya'da bulunan bu dört mecmua içerik bakımından Dini musiki sahasında akademik anlamda tetkik edilmek suretiyle bilim dağarcığına eklenmiş olacaktır. Bu çalışmanın unutulduğu varsayılan yahut gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen Mevlevî âyini formlarının tespiti ve incelenmesi bağlamında katkı sunması hedeflenmektedir. Bunun yanında yine dini musiki formları arasında ilahi, kaside, na't ve yürük semai gibi formlara dair yeni bilgilere erişilmesini temin etmesi bakımından önemli görülmektedir. Mecmua müretteplerinin eklediği hususi notların incelenmesi birtakım tarihsel bilgilerin güncellenmesi gereğini doğurmaktadır. Mecmua külliyyatının tümüne dair yapılan çalışmaların yetersizliği düşünüldüğünde bu araştırmanın da tarihsel, sosyolojik ve akademik katkısı temeyyüz edecektir.

1. Konya Koyunoğlu Müzesi 13913/ Mecmua-i Ayin-i Şerif'in Fiziksel Özellikleri ve Muhtevası

Çalışmamıza ilk olarak konu olan Mevlevî Âyin Mecmuası, Türkiye Konya Koyunoğlu Müzesi 13913/ Numaralı 'Mecmua-i Ayin-i Şerif' adı altında kayıtlı bulunmaktadır. Kütüphane kayıtlarında mürettebi 'EL-ÜSKÜDARİ, KUTBU NAYİ ŞEYH OSMAN' olarak görünse de bu ilk âyinin bestekârı olmasından dolayı sehven yazılmış görünmektedir. Aynı zamanda istinsah tarihine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak âyin listesine bakıldığında bestekârların vefat tarihine göre 19. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınmış olabileceği akla gelmektedir. Nestalik yazı biçimiyle hatta alınmış olan metinde tezyinatlı herhangi bir kısım bulunmamaktadır. Dış kapak ve iç kapak sayfaları haricinde 48 yapraktan oluşmaktadır. İç kapakta ve sayfalarda sadece Koyunoğlu kütüphane mühürleri bulunmaktadır. Dışı siyah deri ciltli

2021), 12.

²⁰ Korkmaz, *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*, 79.

olup altın yıldızla çerçevesidir. Sayfaları nohûdî renktedir. İç kapakta çalاکalem bir şekilde kurşun kalemle düzensiz yazılmış “On Dokuz Âyin-i Şerîf” başlıklı bir fihrist bulunmaktadır.²¹ Fihristte âyin bestekârlarının isimleri ve sayfa sayıları bulunmaktadır. Sol iç kapakta ise hangi bestekârların kaçar âyininin bu mecmuada bulunduğu bilgisi verilmiştir. Ancak fihristteki bilgilerle mecmuanın içeriğindeki bilgiler uyuşmamaktadır. Bu mecmuada toplam 22 âyin-i şerîf bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda mecmuada bulunan âyinlerin listesi ve fihristte bulunan âyinlerin listesi karşılaştırmalı olarak verilecektir.

Mecmuada bulunan 22 âyin-i şerîfin listesi aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. 13913 numaralı Âyin Mecmuası âyin listesi

Sayı	Makam	Âyin Bestekârı	Fihrist
1	Rast	Kutbü'l-ârifin eş-Şeyh Nâyî Osman Dede Efendi	Var
2	Uşşak	Şeyh Nâyî Osman Dede Efendi	Var
3	Çargâh	Şeyh Nâyî Osman Dede Efendi	Var
4	Hicaz	Şeyh Nâyî Osman Dede Efendi	Var
5	Segâh	İtrî Efendi	Var
6	Beyâtî	Küçük Derviş Mustafa	Yok
7	Acembüselik	Şeyh Abdülbâki Dede Efendi	Yok
8	Dügâh	Beste-i Kadîm (Bestekârı bilinmiyor)	Var
9	Pençgâh	Beste-i Kadîm	Var
10	Hüseynî	Beste-i Kadîm	Var
11	Süzidilârâ	Sultan Selim Han	Var
12	Nihavend	Seyyid Ahmed Ağa	Var
13	Hicaz	Seyyid Ahmed Ağa	Var
14	Sabâ	Seyyid Ahmed Ağa	Var
15	Irak	Şeydâ Hâfız Dede	Var
16	İsfahan	Şeydâ Hâfız Dede	Var
17	Bestenigâr	Sâdik Efendi	Var
18	Şevkutarab	İsmail Dede	Var
19	Sabâ	Derviş İsmail	Var
20	Nevâ	Derviş İsmail	Var
21	Ferahfezâ	İsmail Dede	Yok
22	Hicaz	Şeyh Abdürrahim Dede Efendi	Var

Âyin mecmualarının genel özelliği olan makam sıralamasının²² bu mecmuada uygulanmadığını görmekteyiz. Daha ziyade bestekâr sıralaması ile âyinler sıralanmıştır. Genel olarak yazı düzeni çapraz ve iki sütun şeklinde düzenlidir. Çoğunlukla on iki satır hâlinde kaleme alınmıştır. Âyinlerin başlıkları, terennüm sazlar ve selâm geçişleri kırmızı mürekkeple (sürhle) yazılırken âyinlerin ana metinleri siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Bazı selâm başlıklarına hangi usûlde çalınacağı bilgisi yazılmış ancak tamamında bu duruma rastlanmamıştır. Nevâ âyinden sonra kırmızı mürekkep kullanılmamış ve yazı hattının değiştiği görülmüştür.²³ Buraya Ferahfezâ âyin metni eklenmiş daha sonraki sayfalarda mecmuanın normal yazım biçimine tekrar dönülmüştür. Ferahfezâ âyinde başlık dahi olmadığı görülmüş âyin metni tarafımızdan incelenerek tespit edilmiştir.²⁴ Bu durum Ferahfezâ âyinin, makam sıralaması yapılan mecmualarda olduğu gibi bazı makamdaki âyinlerin sayfalarının boş bırakılması

²¹ Kutbu Nabi Şeyh Osman el-Üsküdarî, *MECMUA-İ AYİN-İ ŞERİF*, Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi, 13913, İç kapak a-b.

²² Korkmaz, *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*, 200.

²³ el-Üsküdarî, *MECMUA-İ AYİN-İ ŞERİF*, 13913, 30/a-b, 31/a.

²⁴ el-Üsküdarî, *MECMUA-İ AYİN-İ ŞERİF*, 13913, 31/b, 32/a-b.

sonucunda sonraki tarihlerde âyinler bestelendikçe mecmuaya başkaları tarafından eklenmiş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Sayfa sayısının atlanıldığı kısımlarda âyinler sona ermiş sonrasında beş boş sayfa bırakılmış ve ardından Arapça dua yazılmıştır. Sonraki dokuz sayfada çoğunluğu Mesnevî, Dîvân-ı Kebîr ve Ulu Arif Çelebi gibi ozanlara ait olduğu anlaşılan sayısı değişen şiirlere yer verilmiştir. Bu çalışmada âyin metinleri incelendiği için bu şiirlerin bilgisi verilmeyecektir. Son sekiz sayfanın ise boş olduğu görülmüştür.

Âyin başlıklarında bestekâr isimlerinin sonlarına çeşitli dualar ya da bilinen isimlerine dair eklemeler yapıldığı görülmüştür. Nâyî Osman Dede'nin isminden sonra 'Kuddise sırruhû', Kûçek Dervîş Mustafa, Abdülbâkî Dede Efendi ya da Sultan Selim'den sonra 'Rahmetullâhi Aleyh', Ahmed Ağa'dan sonra 'Musâhib Hazret-i Şehriyârî Rahmetullâhi Aleyh' ve İsmail Dede Efendi'den sonra 'Musâhib Hazret-i Şehriyârî'²⁵ ilaveleri bulunmaktadır. Genel olarak incelenen tüm mecmuaların başlıklarında çoğunlukla usûl bilgisi de verilmiş olmasına karşın bu mecmuada bu bilgiye hiç rastlanmamıştır.

2. Konya Koyunoğlu Müzesi 13473-2/ Mecmua-i Ayin-i Şerif (Besteli)'in Fiziksel Özellikleri ve Muhtevası

İkinci olarak ele alacağımız Mevlevî Âyin-i Şerîf Mecmûası, Türkiye Konya Koyunoğlu Müzesi 13473-2/ Numaralı 'Mecmua-i Ayin-i Şerif (Besteli)' adı altında kayıtlı bulunmaktadır. Kütüphane kayıtlarında mürettip bilgisi bulunmamaktadır. İstinsah tarihi olarak kütüphanede h. 1296 bilgisi kayıtlıdır. Mecmuanın son sayfasında Safer Ayı'nın 8'i cuma günü h. 1296 tarihi yazmaktadır.²⁶ Bu da miladi olarak tamamlanma tarihinin 1 Şubat 1879 tarihine tekabül ettiğini göstermektedir. Aynı zamanda bitiş tarihi Rûmî takvime göre de tarihlendirilmiş ve 1294 yılı Kânûnîsânî'nin 19'u olarak not edilmiştir ve hicrî takvimle aynı olduğu görülmüştür. Nestalik yazı biçimiyle hatta alınmış olan metnin dış kapağı hakkında kütüphaneden iletilen fotoğrafların eksikliği dolayısıyla bilgi verilememektedir. Ancak fotoğraflardan anlaşıldığı şekliyle mavi dış kapak ve birkaç iç kapak sayfası bulunmaktadır. 26 yaprak, 52 sayfadan oluştuğu görülmektedir. İç kapakta ve bazı sayfalarda sadece Koyunoğlu Kütüphane mühürleri bulunmaktadır. Sayfaları nohûdî renktedir. Âyinlerin başladığı sayfada "Mecmûa-i Âyin-i Şerîf" yazılı bir başlık bulunmaktadır.²⁷

Mecmuada bulunan 22 âyin-i şerîfin listesi aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. 13473-2 numaralı Âyin Mecmûası âyin listesi.

Sayı	Makam	Âyin Bestekârı	Usûl
1	Uşşak	Nâyî Osman Dede	-
2	Çargâh	Nâyî Osman Dede	Devr-i Revân
3	Rast	Nâyî Osman Dede	Devr-i Revân
4	Eski Hicaz	Nâyî Osman Dede	Düyek
5	Segâh	İtrî Efendi	Devr-i Revân
6	Beyâtî	Kûçek Dervîş Mustafa	Devr-i Revân
7	Dügâh	Beste-i Kadîm	Devr-i Revân
8	Pencgâh	Beste-i Kadîm	Devr-i Revân
9	Hüseynî	Beste-i Kadîm	Devr-i Revân
10	Irak	Şeydâ Hâfız Dede Efendi	Devr-i Revân

²⁵ Örnek için bk. el-Üsküdârî, *MECMUA-İ AYİN-İ ŞERİF*, 13913, 27/b.

²⁶ *MECMUA-İ AYİN-İ ŞERİF (BESTELİ)*, Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi, 13473-2, 25/a.

²⁷ *MECMUA-İ AYİN-İ ŞERİF (BESTELİ)*, 1/a.

11	Nihavend	Musâhib-i Şehriyârî Ahmed Ağa	Devr-i Revân
12	Hicaz	Musâhib-i Şehriyârî Ahmed Ağa	-
13	Sûzidilârâ	Musâhib-i Şehriyârî Ahmed Ağa (?) ²⁸	Düyek
14	Bestenigâr	Sâdık Efendi	Devr-i Revân
15	Acembûselik	Abdülbâkî Dede	Devr-i Revân
16	Şevkutarab	Derviş İsmail Dede	Düyek
17	Sabâ	Derviş İsmail Dede Hammâmîzâde	Devr-i Revân
18	Sabâbûselik	İsmail Dede Hammâmîzâde	-
19	Nevâ	İsmail Dede	Devr-i Revân
20	Hüzzam	İsmail Dede	-
21	Ferahfezâ	İsmail Dede Hammâmîzâde	Devr-i Revân
22	Şeddiarabân	- ²⁹	-

Âyin mecmualarının genel özelliği olan makam sıralamasının bu mecmuada da uygulanmadığını görmekteyiz. Önceki mecmuada olduğu üzere bestekâr sıralaması ile âyinler sıralanmıştır. Yazı düzeni iki sütun şeklinde, oldukça okunaklı ve düzenlidir. Genel olarak 25 satırla kaleme alınmıştır. Âyinlerin başlıkları, terennüm sazlar ve selâm geçişleri pembe renkli mürekkeple yazılırken âyinlerin ana metinleri de siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Dört âyin dışında tüm âyinlerin başlıklarında usûl bilgisi bulunmaktadır. Ancak selâmlarda ya da âyinin herhangi bir yerinde usûl, perde veya makam adı yazılmamıştır. Sabâbûselik âyin-i şerîfin sonuna bir not eklenmiştir. Burada “Nevâ âyin-i şerîfin selâm-ı sânisinden nihayetine kadar kıraat oluna.” ibaresi yer almaktadır.³⁰ Nitekim bu durum günümüzde bilinen bir meseledir. Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi bu âyini bir selâm olarak bestelemiş ve devamı Nevâ âyinin ikinci selâmından başlanarak tamamlanmıştır.³¹

Bu mecmuada 21. sırada yazılmış olan Hüzzam âyin tamamlandıktan sonra Sultan Veled’in Nutk-ı Şerîf’i olan Niyaz ilahisinin ilk kısmına ait sözlere yer verilmiştir. Yine Şeddiarabân âyinden sonra diğer mecmualarda çok sık rastlanmayan, usûl darplarının yazılması durumuna rastlanmıştır. “Dûm dûm tek dûm tek teke dûm tek tek tek tek dûm dûm tâhek teke teke”³² şeklinde darpları verilen bu usûl Mevlevî âyinlerinin 3. selâmında uygulanan ve edvarlarda geçen Devr-i Kebîr usûlüne sehven olsa gerek 2 vuruş eksik olsa da oldukça benzemektedir.³³ Ardından Niyaz ilahisinin peşinden okunan Yürük Semai’nin sözleri yazılmıştır. İlâhi-i Semâî adında Osmanlı Türkçesi bir başka ilahi de eklenmiştir. Devamında ise Osmanlı Türkçesi bir hikâye, Sultan Veled’e ait bir beyit, ‘Dua’ başlıklı bir rubâî, soru-cevap ve bu cevaba mahsus bir beyit bulunmaktadır.³⁴ Bu çalışmada âyin metinleri incelendiği için bu içeriklerin bilgisi verilmeyecektir.

Âyin başlıklarında diğer mecmuada olduğu gibi bestekâr isimlerinin sonlarına dualar eklendiği görülmüştür. Beste-i Kadîm olan âyinler ve en son sıradaki Şedarabân âyin

²⁸ Bu âyinin bestekârı III. Selim (Sultan Selim Han)’dir. Ancak mecmuanın başlığında listede görüldüğü şekliyle yazılmıştır.

²⁹ Bu âyinin başlığında yalnızca âyin makamı yazılmış, bestekâr ve usûl bilgisi yazılmamıştır. Bu âyin Mustafa Nakşî Dede’nin Devr-i Revân usûlünde bestelediği Şeddiarabân âyin-i şerîfidir.

³⁰ MECMUA-İ AYİN-İ ŞERİF (BESTELİ), 19/b.

³¹ Sadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri* (Konya: Konya Turizm Derneği Yayını, 1974), 232.

³² MECMUA-İ AYİN-İ ŞERİF (BESTELİ), 29/b.

³³ İsmail Hakkı Özkan, *Türk Müsiki Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Veleleleri* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1984), 755.

³⁴ MECMUA-İ AYİN-İ ŞERİF (BESTELİ), 25/b.

dışındaki bestekârların isimlerinden sonra ‘Rahmetullâhi Aleyh’ ibaresi yazılmıştır.³⁵ Dede Efendi’nin Nevâ âyininin başlığında da Musâhib-i Şehriyârî mahlası eklenmiştir.³⁶

3. Konya Mevlânâ Müzesi 002185 MEVLANA- Ayin Mecmuasının Fiziksel Özellikleri ve Muhtevası

Çalışmamızın diğer bir konusu olan Mevlvî Âyin Mecmuası, Türkiye Konya Mevlânâ Müzesi 002185 Numaralı ‘Ayin Mecmuası’ adı altında kayıtlı bulunmaktadır. Kütüphane kayıtlarında mürettip kaydı bulunmamaktadır. Aynı zamanda istinsah tarihine dair de herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak son sayfada bir kayıt var ki oldukça önemli gözükmetedir. “Kütüphanê-i Hazret-i Mevlânâ’ya fakîrâne vakf eyledim. 1318/ Zilkâde 17³⁷ Müteveffâ Manisalı Mehmed Dedezâde” yazısının altında bir not daha bulunmaktadır. O da: “İş bu âyin-i şerîf mecmûası Manisalı Dedezâde Mustafa Bey ve İstanbul’da Râif Dede Efendi’nin -Allah onların muradını versin- himmet ve gayretleriyle cem’ olunup mûmâ-ileyh Râif Dede’den kendi yediyle ârif-i rumuz-u hakâyık-ı lâhût ve vâkıf-ı esrâr-ı dekâik-i ceberrut sâkî-i cezbe-i Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Efendimiz Hazretleri’nin Dergâh-ı feyz-iktinâhlarında bulunan kütüphanê-i şerîfe vakf olunmuştur. 1318/ Zilkâde 23³⁸ Bu notun daha evvel 2009 yılında T. Çevikoğlu ve A. Karaismailoğlu tarafından kaleme alınan “Mustafa Câzım El-Mevlevî’nin Hicazkâr Âyin-i Şerîfi”⁴⁰ isimli makalede de tespit edilmiş olan âyinin bulunduğu mecmuada da neredeyse aynı metinle kaleme alınmış olduğu tarafımızdan görülmüştür. Öyle ki incelediğimiz bu mecmua yine Manisalı Mehmed Dedezâde Mustafa Bey ve Râif Dede’ye⁴¹ ait olduğu görülen bir âyin mecmuasıdır. Bahsedilen çalışmada ele geçirilen mecmuanın bu mecmuadan farklı tarafı ise Mustafa Câzım el-Mevlevî’nin ilk kez ortaya çıkarılan Hicazkâr âyinin notalarını da içermesi bakımından ayrılmasıdır. Ankara Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi Nu. A-1381’deki bahsi geçen eserin notalı bir mecmua olduğu ifade edilmiştir.⁴² Ancak bizim tespit ettiğimiz mecmua yalnızca âyinlerin bulunduğu bir güfte mecmuasıdır. Yine diğer bir farklı tarafı ise 8 Aralık 1900’e ait olduğu belirtilen diğer notalı mecmuadan bir yıl üç ay sonra tamamlanmış olmasıdır. Çalıştığımız bu mecmuadan anlaşıldığı üzere daha evvel Yılmaz Öztuna tarafından şüphe ile verilen Mustafa Câzım’ın vefat tarihinin 1875 ve 1900 yılı olmadığı ve 1901 yılında hâlen yaşamakta olduğudur.⁴³ Esasen Öztuna bu bilgiyi verirken dipnotta şu an ele aldığımız mecmuaya atıfta bulunmuş ancak detaylı bir inceleme yapmamış ve son sayfadaki yukarıda verdiğimiz notu görmemiş olacak ki vefat tarihinde değişiklik yapmamıştır. Dolayısıyla Mustafa Câzım’ın vefat tarihi yeniden tespite açıktır. Aynı zamanda bu mecmuada bahsi geçen çalışmada ilk kez ortaya çıkarılan Mustafa Câzım el-Mevlevî’nin Hicazkâr âyinin güftesi de bulunmaktadır. Bu âyin, yapılan bir diğer çalışma

³⁵ Örnek için bk. *MECMUA-İ AYİN-İ ŞERİF(BESTELİ)*, 19/b.

³⁶ *MECMUA-İ AYİN-İ ŞERİF(BESTELİ)*, 20/a.

³⁷ Milâdî olarak 8 Mart 1901 tarihine tekabül etmektedir.

³⁸ Milâdî olarak 14 Mart 1901 tarihine tekabül etmektedir.

³⁹ *Ayin Mecmuası.*, MEVLANA, 002185, 32/a.

⁴⁰ Bk. Timuçin Çevikoğlu - Adnan Karaismailoğlu, “Mustafa Câzım El-Mevlevî’nin Hicazkâr Âyin-i Şerîfi”, *Mevlânâ Araştırmaları* 3 (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 11-57.

⁴¹ Hayatı hakkında bilgi için bk. Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2017), 497.

⁴² Çevikoğlu - Karaismailoğlu, “Mustafa Câzım El-Mevlevî’nin Hicazkâr Âyin-i Şerîfi”, 11.

⁴³ Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974), II/I, 46.

ile bestelenen Mevlevî âyinleri içerisinde peşevler ve son yürük semâî de dâhil icrâsının tamamı yaklaşık olarak 27 dakika sürmesiyle âyin literatürü içerisinde en kısa âyin olma hususiyetine sahip olduğu anlaşılmıştır.⁴⁴

Mecmuanın fiziksel özelliklerine değinecek olursak; Nestalik yazı biçimiyle hatta alınmış olan metinde tezyinatlı herhangi bir kısım bulunmamaktadır. Dış kapakta sonradan ilave edildiği düşünülen bir kâğıt üzerine yazılmış “Mecmua-ı Ayin-i Mevlânâ 1328” başlığı bulunmaktadır. Bu tarih de miladi olarak 1910/1911 yıllarına tekabül etmektedir. Mavi renk kabartmalı parlak ciltli sade bir dış kapağın peşine iç kapağa renkli bir kâğıt yerleştirilmiştir. Bir sonraki sayfada kırmızı mürekkeple “Mevlevî Âyinleri Güfte Mecmûası” yazmaktadır. Hemen altına da kurşun kalemle “Mecmûa-ı Âyin-i Mevlânâ” yazılmıştır. Satır sayısı muhtelifdir. Kütüphane kaydı olarak mukavva üzerine kâğıt olduğuna dair bir not bulunmaktadır. Sayfaları nohûdî renktedir. Uzunluğu 31cm., genişliği 20 cm. olarak not edilmiştir. Varak sayısı 30 sayfa sayısı 59’dur. Konya Mevlânâ-ı Atık Müzesi Müdüriyeti yazısı ve kütüphane mührü bulunmaktadır. Müze tarafından 927 Teşrinievvel 9 tarihi de not edilmiştir.⁴⁵

Mecmua kaleme alındıktan çok sonra eklendiği düşünülen özensiz bir fihrist bulunmaktadır.⁴⁶ İç yazı biçimine de ayrıca benzememektedir. Son sayfalarda bulunan mecmuanın yazarına ait olan fihristle içerik bakımından aynıdır. Buraya fihristin içerisinde bulunan âyinlerin makamları ve sayfaları yazılmıştır. Bunlar; Rast 1, Sûzidilârâ 4, Hüseyinî 6, Çargâh 8, Neveser 10, Nevâ 12, Sabâ 14, Dügâh 16, Nühüft 18, Na’tı-ı Şerîf 20, Şem’î 21, Beyâfî 22, Segâh 24, Hicazkâr 26, Irak 28, Hicaz/Nâyî Osman Dede 30, Uşşak 32, Sabâbüselik 34, Şevkutarab 36, Bestenigâr/Dede Efendi 38, Hüzam 40, Ferahfezâ 42, Şeddiarabân 44, Bestenigâr/Sâdik Efendi 46, Na’tı-ı Şerîf 49, Pençgâh 50, Nihavend 52, Hicaz/Ahmed Ağa 54, Hicaz/Abdürrahim Efendi 56, Acembuselik 58 şeklinde listelenmiştir.⁴⁷ Bu mecmuada toplam 27 âyin-i şerîf bulunmaktadır ve bunların listesi aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. 002185 numaralı Âyin Mecmuası âyin listesi.

Sayı	Makam	Âyin Bestekârı	Usûl Bilgisi
1	Rast	Nâyî Osman Dede Efendi	-
2	Sûzidilârâ	Sultan Selim Han	Düyek
3	Hüseyinî	Beste-i Kadîm	Devr-i Revân
4	Çargâh	Nâyî Osman Dede Efendi	-
5	Neveser	Musâhib Hazret-i Şehriyârî Rifat Bey	-
6	Nevâ	İsmail Dede Efendi	-
7	Sabâ	İsmail Dede	-
8	Dügâh	Beste-i Kâr-ı Kadîm	Devr-i Revân
9	Nühüft	Eyyûbî Hüseyin Dede Efendi	-
10	Beyâfî	Küçük Derviş Mustafa	-
11	Segâh	İtrî Efendi	-
12	Hicazkâr	Mustafa Câzım el-Mevlevî	-
13	Irak	Şeydâ Hâfız el-Mevlevî	Devr-i Revân
14	Hicaz	Nâyî Osman Dede Efendi	-
15	Uşşak	Nâyî Osman Dede Efendi	-
16	Sabâbüselik	Dede Efendi	-
17	Şevkutarab	İsmail Dede Efendi	-

⁴⁴ Gülçin Yahya Kaçar - Hasan Zahid Yurdagül, “Mustafa Câzım el-Mevlevî’ye Âit Hicazkâr Mevlevî Âyin-i Şerîfî’nin Biçim Yönünden Tahlili”, *İSTEM* 19/37 (30 Haziran 2021), 3.

⁴⁵ *Ayin Mecmuası.*, 002185, İç kapak/b.

⁴⁶ *Ayin Mecmuası.*, 002185, 1/b.

⁴⁷ *Ayin Mecmuası.*, 002185, 26/a.

18	Bestenigâr	Dede Efendi	-
19	Hüzzam	İsmail Dede Efendi	-
20	Ferahfezâ	İsmail Dede	Devr-i Revân
21	Şeddiarabân	Nakşî Dede Efendi	-
22	Bestenigâr	Sadık Efendi	-
23	Pençgâh	Beste-i Kadîm	Devr-i Revân
24	Nihavend	Musâhib Şehriyârî Ahmed Ağa	Devr-i Revân
25	Hicaz	Ahmed Ağa	-
26	Hicaz	Abdürrahim Efendi	-
27	Acembüselik	Şeyh Abdülbâki Efendi	-

Âyin mecmualarının genel özelliği olan makam sıralamasının bu mecmuada başlangıç itibarıyla kısmen uygulandığını görmekteyiz. Genel olarak yazı düzeni çapraz ve iki sütun şeklinde düzenlidir. Muhtelif satırla kaleme alınmıştır. Âyinlerin başlıkları, terennüm sazlar ve selâm geçişleri çoğunlukla kırmızı mürekkeple yazılırken âyinlerin ana metinleri siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Bazı selâm başlıklarına hangi usûlde çalınacağı bilgisi yazılmış ancak tamamında bu duruma rastlanmamıştır. Yukarıdaki tabloda bu durum gösterilmiştir. Nühüft âyinden sonra başlığa ‘Destûr’ diye başlayarak na’t-ı şerîf olarak fihriste aldığı beyitler ile “İlahi-Sultan Veled Beste Segâh” başlığıyla Niyaz ilahisinin sözleri yazılmıştır. Bir sütunda ise Yürük Semai’nin güftesi bulunmaktadır.⁴⁸ Bir de Sâdık Efendi’nin Bestenigâr âyininin yukarıda bahsettiğimiz içerikte bir fihrist ve na’t-ı şerîf bulunmaktadır. Âyin mecmuasında başka bir metin bulunmamaktadır.

Âyin başlıklarında bestekâr isimlerinin sonlarına çeşitli dualar ya da bilinen isimlerine dair eklemeler yapıldığı görülmüştür. Nâyi Osman Dede’nin isminden sonra ‘Kuddise sırruhû’ ya da ‘Kuddise sırruhû’l-Azîz’, Sultan Selim Han’dan sonra “Aleyhi’r-Rahmeh ve’l-Gufrân”, Rıfat Bey, İsmail Dede Efendi ve Ahmed Ağa’dan sonra ‘Musâhib Hazret-i Şehriyârî Rahmetullâhi Aleyh’, Kûçek Derviş Mustafa, Eyyûbî Hüseyin Dede Efendi, İtrî Efendi, Abdürrahim Efendi ve diğerleri için ‘Rahmetullâhi Aleyh’ ilaveleri bulunmaktadır.

Âyinlerin içeriklerine bakıldığında yine tüm mecmualarda karşılaşılmayan bir takım perde isimlerinin eklendiği görülmektedir. Tümunü tespit ve karşılaştırma imkânı bu çalışmanın içeriğine uygun olmadığından birkaç örnek vermekle iktifa edeceğiz. Rast âyinin 2. selâmındaki üç terennüm sazda da perdenin Büselik⁴⁹ olduğu not edilmiştir.⁵⁰ Sûzidilârâ âyinde yine 2. selâmın hemen başında perdenin Çargâh olduğu, bir sonraki terennüm sazda Nevâ, bir sonraki terennüm sazda ise Gerdâniye olduğu yazılmış 3. selâmında ise perdenin Hüseyini ve son olarak Nevâ ile devam ettiği not edilmiştir.⁵¹ Âyinin makam analizi ile karşılaştırıldığında genel olarak uyduğu zaman zaman başlangıç perdesinin zaman zaman makama geçişlerin ve bazen de hatırlatıcı olması gereken perdelerin not edildiği fark edilmiştir.⁵² Aynı zamanda âyinlerin selâmlarında zaman

⁴⁸ *Ayin Mecmuası.*, 002185, 12/b.

⁴⁹ *Ayin Mecmuası.*, 002185, 3/a.

⁵⁰ Burada mecmua sahibinin bazı hatırlatıcı perdeleri not aldığına dair bir intiba oluşmaktadır. Nitekim bu kısımda Büselikli kalıplar söz konusu olup genel bir makam geçkisi bilgisi verilmemiş görülmektedir. Emrah Hatipoğlu, *Melevîhâneler Döneminde Bestelendiği Tespit Edilmiş 46 Ayinin Makâm ve Geçki Açısından Tahlili* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 103-104.

⁵¹ *Ayin Mecmuası.*, 002185, 3/a-b.

⁵² Mecmuada Nevâ perdesi yazan kısımlar Hatipoğlu tarafından Gonca-i Rânâ makamı olarak tespit edilmiştir. Emrah Hatipoğlu, *Melevîhâneler Döneminde Bestelendiği Tespit Edilmiş 46 Ayinin Makâm ve Geçki Açısından Tahlili* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 205-209.

zaman usûl bilgisi verilmiş olduğu ancak özellikle âyinlerin genelinde uygulanan usûllerden belirgin olarak değişiklik gösterenlerde bunların yazıldığı anlaşılmıştır.⁵³

4. Konya Mevlânâ Müzesi 002187 MEVLANA- Ayin Mecmuasının Fiziksel Özellikleri ve Muhtevası

Çalışmamıza konu olan bir diğer Mevlevî Âyin Mecmuası ise, Türkiye Konya Mevlânâ Müzesi 002187/ Numaralı 'Ayin Mecmuası' adı altında kayıtlı bulunmaktadır. Kütüphane bilgilerine mürettibi kaydedilmemiştir. Ancak son sayfada Arapça ferağ kaydı bulunmaktadır.⁵⁴ Tespit edilen kayda göre mecmuanın mürettibi Derviş Abdülhalim bin Ahmed bin Mahmud isimli bir zattır. Bu zat kendisini "Hulefâ-ı kalem-i mukâbele-i suvârî"lerinden olarak aktarmaktadır. Bu görev Osmanlı'da Hazîne-i Âmir Dairesi'ne bağlı olan Süvari Mukâbelesi Kalemî'nin bir memurluğu olarak bilinmektedir. Ancak bu bilgilere ulaşmak noktasında bu kaleme ait olarak bulunan Osmanlı Arşiv defterlerinin incelenmesi gerekmektedir. Bunlar da Osmanlı Arşiv Rehberi'nde 38 farklı defter olarak kayıtlarda görülmüştür.⁵⁵ Ancak incelenme güçlüğü nedeniyle bakılamamıştır.⁵⁶

Aynı zamanda bu notta mecmuanın istinsah tarihine dair de bilgi verilmiştir. Hicri 1114 yılı Zilkade ayının 22'si perşembe günü tamamlandığı not edilmiştir. Bu da miladi olarak 9 Nisan 1703'e tekabül etmektedir. Bu tarih çok mühimdir ancak şüphelidir. Nitekim âyin mecmualarının götürülebilen en erken tarihli başlangıcı 17. yüzyılın son çeyreğine uzanmaktadır. Ancak mürettibin yaşadığı döneme dair bilgimiz olmadığından mecmua içerisindeki âyinler dikkatle incelendiğinde hatalı bir tarih yazımı olduğu kanaati bizde oluşmaktadır. 1124 değil de 1224 olması kanaatimizce daha uygun olacaktır. Nitekim bu tarih Korkmaz'ın da tespit ettiği gibi miladi olarak 17 Nisan 1800 yılına işaret eder ki âyinlerin tarihçesi bir tanesi ihtilafli olacak şekilde buna uygun görünmektedir. Listede verilen âyinlerin en geç tarihli olanı bestekârların vefat tarihi düşünüldüğünde Abdülbaki Nâsır Dede'nin (ö. 1829) Acembüselik ve Isfahan âyinleridir. Ancak Nâsır Dede ile aynı tarihlerde Yenikapı Dergâhında bulunan Esrar Dede bu iki âyin de mukabele edildiğine şahitlik ettiğini söylemektedir.⁵⁷ Esrar Dede'nin vefat tarihi 1796 olduğuna göre bu âyinlerin de 1800'den evvel bestelendiği ortaya çıkmaktadır.⁵⁸ Dolayısıyla 1214/1800 olduğuna dair tarihlendirme daha doğru görünmektedir. Bu tarihlendirmeye göre Şeyh Gâlip'ten ve sonrasında 1785-86 tarihindeki Şeyh Esad Galip Dede'den sonra 1785-1824 yılları arasında tarihi belirtilmiş olan ilk mecmuadır.⁵⁹

Mecmuanın genel özelliklerine baktığımızda Talik yazı biçimiyle hatta alınmış olan metinde tezyinatlı herhangi bir kısım bulunmamaktadır. Kırmızı deri ciltli bir kapak bulunmakta ve kütüphane kaydına göre mukavva üzerine kâğıt meşin kaplı

⁵³ Hicazkâr âyinin 2. selâmından sonra Frenkçin usûlü örneği gibi. *Ayin Mecmuası.*, 002185, 15/a.

⁵⁴ *Ayin Mecmuası.*, MEVLANA, 002187, 24/b.

⁵⁵ Necati Aktaş - Yusuf Halaçoğlu, "Başbakanlık Osmanlı Arşivi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/113-114.

⁵⁶ Sebeplerinden bazıları için bk. Erhan Afyoncu, "İlk Türk Matbaasının Kurucusu Hakkında Yeni Bilgiler", *Bellefen* 65/243 (Ağustos 2001), 610.

⁵⁷ Cem Behar, *Kadîm ile Cedîd Arasında III. Selim Döneminde Bir Mevlevî Şeyhi: Abdülbâki Nâsır Dede'nin Musiki Yazmaları* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022), 36.

⁵⁸ Fatma Adile Başer, "Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi, Musikişinas Abdülbâki Nâsır Dede", *İstanbul Araştırmaları Dergisi* 3 (1997), 195.

⁵⁹ Korkmaz, *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*, 141.

görülmektedir. Uzunluk 21cm., genişlik 14 cm. olarak not edilmiştir. Sayfa sayısı 25, varak sayısı 18 olarak yazılmış olup satırlar muhteliftr. İç sayfada biri kütüphane mührü olmak üzere 2 mühür bulunmaktadır. Yine bu sayfada 8 mısralık Farsça bir şiir ve altında özensiz bir fihrist bulunmaktadır.⁶⁰ Fihristte makam adı ve sayfa sayısı yazmaktadır. Sayfaları nohûdî renktedir. Âyinlerin yazımına başlanmadan evvel 3 tane na't yazılmış ardından 6 sayfa/3 yaprak boş bırakılmıştır.

Mecmuada bulunan 17 âyin-i şerîfin listesi aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. 002187 numaralı Âyin Mecmuası âyin listesi

Sayı	Makam	Âyin Bestekârı	Usûl
1	Beyâfî	Kûçek Dervîş Mustafa	-
2	Dügâh	Beste-i Kadîm	-
3	Hüseynî	Beste-i Kadîm	-
4	Pençgâh	Beste-i Kadîm	-
5	Uşşak	Şeyh Nâyî Osman Dede Efendi	-
6	Çargâh	Şeyh Nâyî Osman Dede Efendi	-
7	Hicaz	Şeyh Nâyî Osman Dede Efendi	-
8	Hicaz	Şeyh Abdürrahîm Mevlevî	-
9	Acembûselik	Dervîş Abdülbâkî El-Mevlevî	-
10	Sûzidilârâ	Sultan Selim Hân-ı Sâlis	Düyek
11	Segâh	İtrî	-
12	Irak	Şeydâ Hâfız el-Mevlevî	-
13	İsfahan	Dervîş Seyyid Abdülbâkî	-
14	Hicaz	Seyyid Ahmed Ağa Musâhib-i Şehriyârî	-
15	Nihavend	Seyyid Ahmed Ağa Musâhib-i Şehriyârî	-
16	Sabâ	Seyyid Ahmed Ağa Musâhib-i Şehriyârî	-
17	Rast	Şeyh Nâyî Osman Dede Efendi	-

Bu mecmuada en önemli unsurlardan biri Abdülbâkî Nâsır Dede'nin kayıp olduğu söylenen İsfahan Âyinin güftesinin bulunmasıdır.⁶¹ Bu âyinin güftesinin tamamı henüz incelenmemiştir. Bu anlamda oldukça önemli görünmektedir.⁶² Herhangi bir perde-makam kaydı bulunmamaktadır. Bu bilgiyle birlikte güfteleri vezin ve şairler açısından incelenmeye açık olmakla birlikte akademik bir çalışmada ilk kez yer edecek olan İsfahan âyinin terennümleri ile birlikte yazıldığı şekliyle güftesi aşağıdaki gibidir:

1. Selâm

Âteş ne-zened der dil-i mâ illâ Hû yâr yâr hey ra'nâ-yı men vâ yâh
 Kûteh ne-küned menzil-i mâ illâ Hû (eydan)
 Ger âlemiyân cümle tabîbân bâşend yâr yâr hey ra'nâ-yı men vâ yâr
 Hallî ne-küned müşkil-i mâ illâ Hû
 İmrûz semâest ü gül ü sâgar u mül
 Şüd mutrib-i mâ mest-i nevâ çün bülbül yâr
 Nesrîn ü benefşe vü semen ser ber zed
 Der raks der âmedend serv ü sünbül⁶³ yâr yâr yâr

⁶⁰ *Ayin Mecmuası.*, 002187, 2/b.

⁶¹ *Ayin Mecmuası.*, 002187, 19/a-b, 20/a.

⁶² Korkmaz, *Türk Musikî Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*, 141-142.

⁶³ Yakup Şafak, "MEVLEVÎ AYINLERİNDE SULTAN VELED'DEN ALINAN ŞİİRLER", *Doğu Esintileri* 6

hey Sultân-ı men vâý vâý vâý Hünkâr-ı menî dost dost yâr yâr yâr hey Ra'nâ -yı men vâý⁶⁴ ey cân ey cân-ı men Sultân-ı men yâr

Ey cân ey cân cân-ı men sultân sultân-ı men yâr
 Mehrû-yı men rahşân-ı men be-çarh ber-keyvân-ı men yâr
 Der-hâne gerđi der dilem cân râ ezîn âb u gilem yâr
 Şud dürr-i mâ'nâ hâsilem z'ân bahr-i bî pâyân-ı men yâr yâr yâr
 Ey nûr-i akl-ı cân-ı mâ mâ râ bebin mâ râ bebin yâr yâr yâr
 Vey mess-i tenrâ kimyâ mâ râ bebin mâ râ bebin yâr yâr yâr
 Canhâ heme zinde z'tû der huld pâyende z'tû
 Ey derd-i dilhârâ devâ mâ râ bebin mâ râ bebin
 yâr yâr hey yâr hey ihsân meded hey hey ğufrân meded yâr yâr yâr
 Hân ey tabîb-i âşıkân destî fûrû-keş der serem yâr
 Tâ taht u baht u raht-ı hod ber-arş u ber-kürsî berem yâr
 Ey aşk eĝer çendân ki men vasf-ı tû ğüyem bî-dehen yâr
 Ki bülbülem ki gülbünem ki Hızre'm u geh ahzarem
 hey Sultân-ı men hey hünkâr-ı men yâr yâr yâr hey Ra'nâ -yı men vâý

2. Selâm (Bend-i sâni)

Âh Sultân-ı menî sultân-ı menî
 Ender dil u cân îmân-ı menî
 Der men bedemî men zinde şevem
 Yek cân çi şevend sad cân-ı menî yâr
 İn çi şeklest u çi simâ âh âh âh âh (mükerrer) yâr
 İn çi kaddest in çi bâlâ âh âh
 hey Sultân-ı men Hünkâr-ı men âh hey Ra'nâ -yı men yâr yâr

3. Selâm (Bend-i sâlis)

Ey şehd-nûşîn-i lebet pâk ez heme âlûdegî
 Bin'sin ki tâ bâz îsted çeşmem zi hun-pâlûdegî ây yâr yâr yâr
 Âşık oldum bilmedim yâr özgelerle yâr imiş ây yâr yâr yâr
 Allah Allah âşıkâ bunca cefâlar vâr imiş
 Semâî (Terennüm Saz)

(Haziran 2017), 172.

⁶⁴ Vâý kelimesinin üzeri kim tarafından olduğu bilinmeyen bir şekilde kurşun kalemle çizilerek "dost âh" terennümü eklenmiştir.

Ey ki hezâr âferin bu nice sultân olur (ilâ âhir)
(Terennüm Saz)

Ey kadem be-hac refte kocâyîd kocâyîd
Maksûd derîn câ'st biyâyid biyâyid

Ger sûret-i bî-sûret ma'şûk bebînid

Hem hâce vu hem hâne vu hem Ka'be şomâyid

âh yâr-ı men yâr dost yâr-ı men vâ yâr-ı men dost yâr-ı men vâ âh yâr-ı men âh yâr-ı men âh yâr-ı men vâ yâr-ı men vâ

(Terennüm Saz)

Ân sorh kabâyî ki çü meh-pâr ber-âmed hey sultân-ı men

Emsâl der-în hurka-i jengâr ber-âmed

Şemsü'l-Hakk Tebrîzî resîdest be-gûyîd hey sultân-ı men

K'ez-çarh-ı sefâ ân meh-i envâr ber-âmed

yâr yâr âh yâr-ı men vâ yâr yâr yâr âh yâr-ı men dost yâr yâr yâr âh yâr-ı men vâ

(Terennüm Saz)

Âh ender dil-i uşşâk bahr-ı yâr nebâşed

Cüz nakş-ı ziyâ-yı ruh-ı dildâr nebâşed

Gûyed Veled ancâ be-resîdem ki ancâ

Cüz vuslat u cüz meleket u didâr nebâşed

(Terennüm Saz)

Kâd eşrekatî'd-dünyâ min-nu ri hümeyya na

Ve'l-bedru gâda sa-kî ve'l-ke'sü s.üreyya na

Es-şafvetü i ma ni ve'l-h. alvetü bosta ni

Ve'l-ma'şerü nedma ni ve'l-verdü muhayya na

4. Selâm

Sultân-ı menî sultân-ı menî

Ender dil u cân îmân-ı menî

Der men bedemî men zinde şevem

Yek cân çi şevved sad cân-ı menî (temmet)

Mecmuada bulunan âyinlerden ihtilaflı olan bir diğer mesele ise Musâhib Ahmed Ağa'nın (Vardakosta ö.1794) Sabâ âyini dir. Bu âyin Korkmaz'ın da tespitine göre Dede

Efendi'nin Sabâ âyini ile karıştırılmaktadır.⁶⁵ Bunun sebebi de Dede Efendi'nin 1824'ten sonra unutulmuş olan bu âyinin 1.ve 3. selâmının ilk güftelerinin aynı başlaması olsa gerektir. Bu sanı mecmuanın daha sonra eline geçen bir kişinin kurşun kalemle âyin başlığına Dede Efendi yazması ile pekişmektedir. Ancak bu âyinin terennüm sazları, güftesi ve makam geçikleri incelendiğinde Dede Efendi'nin âyinin muhtelif yönleri sahip olduğu görülecektir. Bu âyinin güfte özellikleri bakımından önemli bir yanı âyinlerde tercih edilmeyen bir aruz kalıbı olan Remel bahrinde (fâilâtün fâilâtün fâilât) ile yazılan Mesnevî beyitlerinin 1. ve 3. selâmda seçilmiş ve kullanılmış olmasıdır.⁶⁶ Bu da bestekârının mahir bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla burada Musâhib Ahmed Ağa'nın Sabâ âyininin de güftelerine ve makam/perde bilgilerine yer verilecek olup Dede Efendi'nin âyiniyle mukayese yapma imkânı oluşturulacaktır.⁶⁷ Güftelerinin vezin, şair bilgileri veya diğer âyinlerle mukayesesi başka bir çalışmanın konusu olduğundan burada yer bulmayacaktır. Âyin metni lafzî terennümleri ile birlikte mecmuada yazıldığı şekliyle aşağıdaki gibidir:

1. Selâm

Hey yâr Bişnevîd ez nâle-i bang-i rebâb

Hey yâr Nüktehâ-yi aşk der her gûne bâb

Hey yâr Bâ figân ü nevha gûyân dâimâ

Hey yâr Ey Hudâ vü ey Hudâ vü ey Hudâ

Taht ü fevk ez aşk âmed der vücûd

Hem zemîn-i türe hem çerh-i kebûd

Ez mehabbet zâde hestî-i cihân

Behr-i hikmet tâ şevved Hâlık 'ayân

hey hey Hünkâr-ı men hey hey Sübhân-ı men hey hey Sultân-ı men cânım cânânım

Der tarîkat evvel ân bâşed ki dil

Der derûn-i ten şevved sâfi z' gîl

Âb-ı rûh ender beden sâfi şevved

Gayr-ı Hakk bâ hîç çîz⁶⁸

Aşk-ı merdân berter ez aşk-ı Hudâst

Reng der merdân-ı Hudâ râ (sırrhâst)⁶⁹

Hest Hakk ma'bûd cümle der cihân

Nîst kes ez bendegî-i û cihân

⁶⁵ Korkmaz, *Türk Musikî Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*, 143.

⁶⁶ Korkmaz, *Türk Musikî Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*, 143.

⁶⁷ *Ayin Mecmuası.*, 002187, 22/a-b, 23/a.

⁶⁸ 1. selâmda yalnızca bu beyit Dede Efendi'nin Sabâ âyininin farklı görünmektedir. Vezne bağlı olarak bu beytin sonunda bir kelime daha olması gerektiği tahmin edilmektedir.

⁶⁹ Mecmuada bu kelime yazmamaktadır. *Ayin Mecmuası.*, 002187, 22/a.

hey hey hey hey yâr dost dost dost yâr ihsân meded gufrân meded
yâr yâr yâr yüreğim del ciğerim gör ki neler var âh âh âh neler var

2. Selâm (Selâm-ı Sâni – Hüseyinî Aşîrân)

Zan mukaddem şod cihânem ber âhîret	âh âh belî yâr-ı men
Tâ resed z'în zehr kandî âhîret	hey hey hey cânân-ı men
Gadr-i ânrâ nîk dâni ba'dezân	âh âh yâr yâr-ı men
Şükr-i Hakk kûyî müdâm ez 'ayn-ı cân	hey hey hey cânân-ı men
Çün bebînî cân-ı hod râ der adem	âh âh belî yâr-ı men
Bî beden sad şükr ârî dem-be-dem	hey hey hey âh cân-ı men

3. Selâm (Selâm-ı Sâlis- Sultân-ı Irak⁷⁰)

Hem-çü Âdem her velî nûr-i Hudâst	âh cânân-ı men
Tâ ne-pindârî ki Hak ez vey cüdâst	âh cânân-ı men
Zan melâik secde ârendeş zi can	âh cânân-ı men
Kander ô dîdend nûr-i bî-keran	âh cânân-ı men
Hak halîfeş kerd der arz u semâ	âh cânân-ı men
Tâ ki gerded sûy-i menzil reh-nümâ	âh cânân-ı men
Nâib-i Mutlak Hudâ râ âdemest	âh cânân-ı men
Z'anki hemreh bâ-dem u ân demest	
(Semâi - Hüzzâm)	

Ey ki hezâr âferin	âh cânım	Bu nice sultân olur	vây
Kulu olan kişiler	âh cânım	Hüsrev ü hâkân olur	vây

(Terennüm Saz- Sabâ)

Âh mine'l-'aşq ve hâlâtihî (mükerrer)

Ahraka kalbî bi-harârâtihî

Mâ-nazara'l-'aynü ilâ gayriküm

Uksimü bi'llâhi ve âyâtihî

(Terennüm Saz)

Ne aşka sabreder oldum ne akl ile yârim

Ne kârı başa çıkardım ne belli bî-kârım

Kal lutf ile cânân vefâ da bende cefâ

⁷⁰ Makâmın adının o dönemki kullanımı bu şekilde görünmektedir. Bugünkü karşılığı Sultânî Irak'tır.

Ne çâre oldu visâle ne belli nâ-çârim
hey hey hey hey yâr dost dost dost dost yâr amân âh âh belî yârim belî mîrim belî cânım
(Terennüm Saz)

Der kûy-i harâbât merâ aşk-keşân kerd
V'ân dilber-i 'ayyâr merâ dîd nişân kerd
Men der pey-i ân dilber-i ayyâr bereftem
Û rûy-i hod ân lahza z'men bâz nihân kerd

Sultân-ı 'arafnâk ki bûdeş mahrem-i esrâr
Ân sırr-ı tecellî-yi ezel cümle beyân kerd
(Terennüm Saz)

Câme siyeh kerd küfr nûr-i Muhammed resîd

Tabl-i bekâ kûftend mülk-i muhalled resîd

Dil çu suturlâb şod âyet-i heft âsumân
Şerh-i dil-i Ahmedî heft mücelled resîd
yâr yâr yâr dost dost mîrim yâr yâr-ı men yâr-ı merâ dost yâr-ı men vây
(Terennüm Saz)

Olduk yine biz secde-ber-i nâr-ı muhabbet

Olmaz dilimiz beste-i efkâr-ı muhabbet

Cân u dilimi eyler idim gamzene teslim
Mahrûmi-i gam olsa dil-i zâr-ı muhabbet

4. Selâm (Selâm-ı Râbi')

Sultân-ı menî sultân-ı menî

Ender dil u cân îmân-ı menî

Der men bedemî men zinde şevem

Yek cân çi şevad sad cân-ı menî (Temmet)

Yukarıdaki âyin metninde yazan makam geçkilerini ele alacak olursak; 2. selâmın başında Hüseyinî Aşîrân,⁷¹ 3. selâmın başında Sultânî Irak, semâî kısmında Hüzzam, terennüm sazda Sabâ bilgisi verilmiş olup başka bir kayıt bulunmamaktadır.⁷² Bunları Dede Efendi'nin Sabâ âyini ile mukayese ettiğimizde farklılıklar olduğunu görmekteyiz. Dede Efendi'nin Sabâ âyininin 2. selâmı Bestenigâr ve sabâ makamlarının geçkileriyle başlamaktadır ancak Ahmed Ağa'da bu durum Hüseyinî Aşîrân olarak not edilmiştir.⁷³ 3.

⁷¹ *Ayin Mecmuası*., 002187, 22/a.

⁷² *Ayin Mecmuası*., 002187, 22/b.

⁷³ Sühan İrden, "Dede Efendi'nin Sabâ Âyîn-i Şerîfî'nin Makam-Geçki-Çeşni Analizi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 30 (2011), 573.

Selâmın başında ise bu âyinde yine Bestenigâr ve Çargâh makamlarından geçkiler tespit edilmiştir oysaki Ahmed Ağa'da Sultânî Irak yazmaktadır.⁷⁴ Semâî bölümü ise Bayatî makamı olarak görülmektedir. Bunun yanında Ahmed Ağa'nın âyinde bu bölümde Hüzûzâm yazmaktadır. Son olarak hemen sonraki terennüm sazda Dede Efendi âyinde Bayatî makamı dizisi seyrederken Ahmed Ağa'nın âyinde Sabâ notu yer almaktadır.⁷⁵ Daha önce belirttiğimiz gibi mecmua sahiplerinin bu perde isimlerini yazarken hangi hususu işaret ettiğini anlamak için perdeli mecmuaların tümünün incelenmesi faydalı olacaktır.⁷⁶

Âyin mecmualarının genel özelliği olan makam sıralamasının bu mecmuada uygulanmadığını görmekteyiz. Burada bir başka düzen olan kronolojik yazım başlanmış görünmektedir. Ancak bu devam etmeyerek sonrasında bestekârların âyinlerinin peş peşe sıralaması ile yazıldığı fark edilmektedir. Genel olarak yazı düzeni düz ve devamlı yazım şeklinde düzenlidir. İlk âyinde mısraların ayrışması için bir mısra kırmızı bir mısra siyah mürekkeple yazılmış olsa da diğerlerinde bu durum değişmiş metin siyah selâmlar ve terennüm saz başlıkları kırmızı yazılmıştır. Mecmua 17 satırla kaleme alınmıştır. Âyin tablosunda görüleceği üzere yalnızca Sûzidilârâ âyinin başlığında usûl yazılmış diğerlerinde bu duruma rastlanmamıştır. Selâm yerine çoğu yerde bend ibaresi kullanılmıştır.⁷⁷ Âyin selâmlarında Nihâvend âyine kadar nadiren selâmların başına usûl bilgisi girilmesine karşın bu âyinle birlikte diğerlerinde de yazıldığı görülmüştür.

Bu mecmuada da âyin başlıklarında bestekâr isimlerinin sonlarına çeşitli dualar ya da bilinen isimlerine dair eklemeler yapıldığı görülmüştür. Nâyi Osman Dede ve Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi isminden sonra 'Kuddise sıruhu' duası yazılmıştır. Ahmed Ağa'dan bahsederken 'Musâhib-i Şehriyârî' mahlası eklenmiştir. Bununla beraber Derviş Abdülbâkî el-Mevlevî'nin Acembûselik âyinin başlığına Serneyzen Hangâh-ı Bâb-ı Cedîd' bilgisi yazılmıştır.⁷⁸ Abdülbâkî Nâsır Dede,⁷⁹ ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin⁸⁰ Yenikapı Dergâhında şeyhlik makamında olduğu 1775-1804 tarihleri arası serneyzen (başneyzen) olarak görevde bulunmuştur. Dolayısıyla bu bilgi mecmuanın tarihinin 1800 yılı olması ile ilgili tahminimizin de doğruluğunu yeniden teyit etmiş olmaktadır.

Sonuç

İncelemelerde bulunduğumuz Konya Koyunoğlu ve Mevlânâ Müzesi'nde bulunan *Âyin Mecmuaları* tarihleri itibariyle 19. yüzyılın başı ortası ve sonunda kaleme alınmış görünmektedir. Bu mecmualar, Koyunoğlu Müzesi 13913 ve 13473-2 ve Mevlânâ Müzesi 002185 ve 002187 arşiv numaraları ile kayıtlı bulunmaktadır. Tüm bu mecmuaların çalışılmaya değer kendine mahsus bir takım özellikleri bulunmaktadır.

İlk olarak ele aldığımız 13913 arşiv numaralı âyin mecmuası, mürettibi ve tertip tarihi bilinmeyen bir mecmua olduğu gibi 19. yüzyılın ilk yarısına ait olduğu içerisindeki

⁷⁴ İrden, "Dede Efendi'nin Sabâ Âyîn-i Şerîfî'nin Makam-Geçki-Çeşni Analizi", 578.

⁷⁵ İrden, "Dede Efendi'nin Sabâ Âyîn-i Şerîfî'nin Makam-Geçki-Çeşni Analizi", 586.

⁷⁶ Örnek çalışma için bk. Selman Benlioğlu, "Eski Alışkanlıklar, Yeni İmkanlar: Perde Kayıtlı Bir Âyin Mecmuası", *Hitit İlahiyat Dergisi* 21/2 (2022), 1299.

⁷⁷ *Ayin Mecmuası*., 002187, 23/b.

⁷⁸ *Ayin Mecmuası*., 002187, 15/b.

⁷⁹ Bk. Nuri Özcan, "Abdülbâkî Nâsır Dede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988).

⁸⁰ Bk. Nuri Özcan, "Ali Nutkî Dede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989).

ayinlerden tahmin edilebilen bir mecmuadır. Herhangi bir tezyinatı olmayan bu mecmua çalakalem yazılmış bir fihriste sahiptir. Fihrist 19 âyin içerse de mecmua 22 âyinden müteşekkildir. Âyinler büyük oranda bestekârların eserlerinin sıralanması usulüne göre tertip edilmiş görünmektedir. Selâm başlarında usûller yazılmış olsa da başlıklarda bu bilgilere yer verilmemiştir. Ferahezâ âyin metninin yazı karakterinin değişmesinden dolayı başkası tarafından sonradan eklenmiş olma ihtimali kuvvetlidir.

İkinci olarak incelediğimiz mecmua kütüphanede 13473-2 numarasıyla kayıtlı olan ve yalnızca istinsah tarihi not edilmiş bir mecmuadır. Bu bilgiye göre hem hicrî hem Rumi takvime göre yazılmış olan tarih miladi olarak 1 Şubat 1879'dur. Âyinleri bestekâr sıralamasına göre dizilmiş olan bu mecmuada Beste-i Kadîm ve Şeddiarabân âyinleri dışında başlıklarda usûl bilgisi yazılmıştır. Bunun dışında mecmuada perde ve makam gibi teknik bilgiler bulunmamaktadır.

Bu mecmuada Sabâbüselik âyinin bilindiği gibi Dede Efendi'nin Nevâ âyini ile tamamlandığı gibi notlar bulunmaktadır. Bir de son olarak yer verilen Şeddiarabân âyinden sonra Devr-i Kebîr olduğunu düşündüğümüz bir usulün darplarına yer verilmesi bakımından nadir görülen bir duruma örneklik teşkil etmektedir. Tüm bunlarla birlikte mecmuada bazı şiirler, hikâyeler, dua ve soru-cevap gibi muhtelif metinler bulunmaktadır.

Çalışmamızda ele aldığımız bir diğer mecmua ise Mevlana Müzesi 002185 arşiv numaralı özellikli bir mecmuadır. Tezyinatı bulunmayan bu mecmuada 2 adet not bulunmaktadır. Bunlara göre mecmua Manisalı Mehmet Dedezâde Mustafa Efendi ve Raif Dede'ye ait görünmektedir. İstinsah tarihi olarak da Mart 1901 tarihi verilmiştir. Yakın zamanda yapılan bir çalışmaya göre bu mecmuadan bir yıl üç ay evvel aynı müretteplere ait notalı bir âyin mecmuası daha kaleme alınmış olup bu mecmua incelenmiştir. Bu tespitle beraber Manisalı Mehmet Dedezâde Mustafa Câzım Efendi'nin Hicazkâr âyin-i şerifinin notalı mecmuadan sonra ilk kez bu mecmuada güftesine yer verilmesi oldukça önemli bir meseledir. Bu durum vefat tarihi daha evvel ihtilafı olan (1875-1900 gibi) Câzım Efendi'nin 1901'de hâlen yaşadığını bize göstermektedir. Ayrıca bu âyin 27 dakikalık bir icra süresi ile literatürün en kısa ayini olarak kabul edilmiş olmasıyla hususi bir özellik taşımaktadır.

Aynı zamanda bu mecmua fihristli mecmualara örneklik teşkil etmektedir. Hem başta özensiz verilen hem de sonlara doğru yazılmış düzenli olanla beraber içerikle uyumlu iki tane fihrist bulundurmaktadır. Mecmua 27 âyin metnini muhtevidir. Başlıkların hepsinde usûl bilgisi verilmemiştir. Ancak âyinlerin içerisinde Frenkçîn gibi bestelenirken az tercih edilen usûllerin bilgisinin yer aldığı tespit edilmiştir. Âyin metinleri dışında yalnızca Niyaz ilahisi ve bir tane na't yazılmıştır.

Bu mecmuanın belki de en mühim özelliği Rast ve Sûzidilârâ âyinlerinde perde kayıtlarının bulunmasıdır. Burada bulunan perdeler günümüz analizleriyle karşılaştırıldığında genel olarak uyum gösterdiğini ancak bazı kayıtların perdeleri hatırlatmak bazılarının da makam geçkilerini işaret etmek amacıyla yazıldığı anlaşılmıştır.

Çalışmamızın son mecmuası olarak aynı müzede 002187 numarasıyla kayıtlı olan ayin mecmuası ele alınmıştır. Son sayfada bulunan ferağ kaydı ile mürettep ve telif tarihi tespit edilebilmiştir. Bu bilgilere göre Süvâri Mukâbelesi Kalemî memuru Derviş Abdülhalim

bin Ahmed bin Mahmud isimli bir zat bu mecmuanın sahibi olarak görülmektedir. 17 Nisan 1800 tarihi de bu kayıta yazılmıştır.

Bazı mecmuaların içerisinde âyinlerden evvel na't yazılması nadir görülen bir durumdur ve de bu mecmua bu duruma örnektir. İç kapakta özensiz bir fihrist bulunmaktadır. Düzenli bir yazı stili bulunan bu mecmua diğerleri gibi başlıkları kırmızı sürlü metinler siyah mürekkepli olarak yazılmıştır. Başlıklarda yalnızca Sûzidilârâ âyinde usûl yazılmıştır. İçerisinde ise selâm başlarında usûller girilmiştir. Ayrıca başlıklarda diğer bazı mecmualarda görüldüğü gibi bestekârların vazife bilgilerine işaret edilmiştir.

Bu mecmuayı özellikli kılan en önemli husus kayıtlarda unutulduğu şeklinde yer verilen Abdülbâki Nâsır Dede'nin Isfahân makamındaki âyin-i şerifinin bu mecmuada güftesi ve terennümleriyle yer almasıdır. Bu çalışmada Isfahân âyinin güftesine ilk kez yer verilmiş olunacaktır. Ayrıca Vardakosta Ahmed Ağa'nın Dede Efendi'nin âyini ile karıştırılan Sabâ âyininin güftesinin de burada olmasıdır. Ayrıca bu Sabâ âyinde perde kayıtlarının bulunması Dede Efendi'nin bestesiyle mukayese imkânı açmış ve bu şekilde bu çalışmada güftesi ve perde kayıtlarıyla incelemesi yapılmıştır. Bunun sonucunda iki farklı âyin oldukları güfte de bir beyitle farklılaşmış olsa da terennümler ve perde kayıtlarının muhtelif bilgiler içermesi sonucu anlaşılmıştır. Daha geniş araştırmalara da kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

Çalışılmaya muhtaç olan âyin mecmuaları arasından bu çalışmaya konu olan ve birçok hususiyet taşıyan bu mecmuaların incelenmesi birçok yeni bilgilere bizleri ulaştırmıştır. Akademik anlamda da incelenmeyi ve aydınlatılmayı bekleyen birçok mecmuanın kendi çağı için kıymetli sosyolojik ve teknik bilgileri muhtevi olduğu aşikârdır. Tüm bunlar düşünüldüğünde bu çalışmanın geliştirilerek derinlikli incelemelere kapı aralmasını temenni ederiz.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça / References

Afyoncu, Erhan. "İlk Türk Matbaasının Kurucusu Hakkında Yeni Bilgiler". *Belleten* 65/243 (Ağustos 2001), 607-622. <https://doi.org/10.37879/belleten.2001.607>

Aktaş, Necati- Halaçoğlu, Yusuf. "Başbakanlık Osmanlı Arşivi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/122-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Ayin Mecmuası. Konya: Mevlana, 002185.

Ayin Mecmuası. Konya: Mevlana, 002187.

Başer, Fatma Adile. "Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi, Musikişinas Abdülbâki Nâsir Dede". *İstanbul Araştırmaları Dergisi* 3 (1997), 185-201.

Behar, Cem. *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı., 2003.

Behar, Cem. *Kadîm ile Cedîd Arasında III. Selim Döneminde Bir Mevlevî Şeyhi: Abdülbâki Nâsir Dede'nin Musiki Yazmaları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.

Benlioğlu, Selman. "Derkenarda Der-makâm: Bir İntikal Aracı Olarak Makam Kayıtlı Mi'râciye Yazmaları". *İSTEM* 18/35 (2020), 73-95.

Benlioğlu, Selman. "Eski Alışkanlıklar, Yeni İmkânlar: Perde Kayıtlı Bir Âyin Mecmuası". *Hitit İlahiyat Dergisi* 21/2 (2022), 1293-1320. <https://doi.org/10.14395/hid.1161804>

Çevikoğlu, Timuçin- Karaismailoğlu, Adnan. "Mustafa Câzîm El-Mevlevî'nin Hicazkâr Âyîn-i Şerîfi". *Mevlânâ Araştırmaları* 3. 11-57. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

Dinç, Sema vd. "Dînî Mûsikî Formu Olarak Mi'râciye ve Geçmişten Günümüze İcrâsı". *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dînî Mûsikî Sempozyumu*. 256-268. Amasya: Amasya Üniversitesi Rektörlüğü, 2017.

Dinç, Sema- Coşgun, Gökhan. "19. Yüzyıla Ait Kayıp Âyinleri Muhtevi Bir Mecmua İncelemesi -Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu AEMNZ758 Numaralı Âyin Mecmuası". *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/1 (Haziran 2023), 303-334. <https://doi.org/10.14395/hid.1251865>.

Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Musikisi Antolojisi*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2. Basım, 2017.

Ezgi, Suphi. *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*. İstanbul, 1933.

Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006.

Hatipoğlu, Emrah. *Mevlevîhâneler Döneminde Bestelendiği Tespit Edilmiş 46 Ayinin Makâm ve Geçki Açısından Tahlili*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Haug, Judith. "Güfte Mecmuaları, Eser Kavramı ve Notasız Aktarım". *Osmanlı-Türk Müziğine Bakışlar: Tarih, Teori ve İcra*. ed. Fikret Karakaya. 189-204. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2021.

Heper, Sadettin. *Mevlevî Âyinleri*. Konya: Konya Turizm Derneği Yayını, 1974.

İrden, Sühan. "Dede Efendi'nin Sabâ Âyîn-i Şerîfi'nin Makam-Geçki-Çeşni Analizi". *Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi* 30 (2011), 553-600.

Kaçar, Gülçin Yahya- Yurdagül, Hasan Zahid. "Mustafa Câzım el-Mevlevî'ye Âit Hicazkâr Mevlevî Âyîn-i Şerîfî'nin Biçim Yönünden Tahlîli". *İSTEM* 19/37 (30 Haziran 2021), 1-28. <https://doi.org/10.31591/istem.959073>

Kam, Ruşen Ferit. *Bestegâr Şâir Nazîm ~ Hayatı, Eserleri Hakkında Tetkikat*. İstanbul: Hilâl Matbaası, 1933.

Korkmaz, Harun. *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Musiki Yayınlarının Kataloğu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2014.

Korkmaz, Harun. *Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.

Mecmua-i Ayin-i Şerif (Besteli). Konya: Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi, 13473-2.

Meriç, Rıfki Melûl. "Hicrî 1131 tarihinde Enderunlu Şairler, Hattatlar ve Musiki San'atkârları Tezkiresi-Nâzımı: Kilârî Ahmed Refî'." *İstanbul Enstitüsü Dergisi* 2 (1956), 139-168.

Özcan, Nuri. "Abdülbâki Nâsır Dede". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/199. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Özcan, Nuri. "Ali Nutkî Dede". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/423-424. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Özcan, Nuri. "Mevlevî Âyini". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/464-466. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Özkan, İsmail Hakkı. "Güfte". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gufte>

Özkan, İsmail Hakkı. *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1984.

Öztuna, Yılmaz. "Güfte". *Türk Musikisi Ansiklopedisi*. I/1/274. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

Öztuna, Yılmaz. *Türk Musikisi Ansiklopedisi*. II Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974.

Öztuna, Yılmaz. *Türk Musikisi Ansiklopedisi*. II Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974.

Paçacı Tunçay, Gönül. *Neşriyat-ı Mûsikî Osmanlı Müziğini Okumak* 1. 2 Cilt. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019.

Şafak, Yakup. "Mevlevî Ayinlerinde Sultan Veled'den Alınan Şiirler". *Doğu Esintileri* 6 (Haziran 2017), 147-173.

Şeyh Galip. *Şeyh Galip Mevlevî Ayinleri Mecmuası*. thk. Murat Serdar Saykal. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2021.

Tanrıkorur, Cinuçen. *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 4. Baskı., 2016.

Uslu, Recep. "Türk Müziği Eğitim Tarihinde Güfte Mecmuaları ve İncelenme Esasları Üzerine Tespitler". *Müzikte 2000 Sempozyumu*. 158-168. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001.

Üsküdârî, Kutbu Nabi Şeyh Osman el-. *Mecmua-İ Ayin-İ Şerif*. Konya: Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi, 13913.